

ანა ლამპარაძე

ფილოლოგიის მაგისტრი, ბათუმი.
(+995) 577-15 43 45; analamparadze888@gmail.com

**ბოლშევიზმი და ბოლშევიკები ჟურნალ „ეშმაკის
მათრახის“ 1919-21 წლების იუმორისტული პოეზიაში**

Ana Lamparadze

Master of Philology, Batumi.
(+995) 577-15 43 45; analamparadze888@gmail.com

**Bolshevism and the Bolsheviks in the humorous poetry of the
magazine "The Devil's Whip" from 1919-21**

ანოტაცია: ჟურნალ „ეშმაკის მათრახის“ 1919-1921 წლების არაერთ ნომერში იბეჭდებოდა პუბლიკაციები ქვეყნის საშინაო ცხოვრებასა თუ საგარეო ურთიერთობებში არსებული პრობლემების შესახებ. ამ პრობლემათა შორისაა ბოლშევიკური საფრთხეც. ჟურნალში გამოქვეყნებული ტექსტები და კარიკატურები გამოირჩეოდა განსაკუთრებული სიმწვავეთ და ეხებოდა ქვეყნისთვის საჭირობო საკითხებს.

„ეშმაკის მათრახის“ პოეტურ ტექსტებში ფართოდ და მწვავედ აისახა ისეთი თემები, როგორიცაა საქართველო და მსოფლიო, საქართველო და მეზობელი ქვეყნები. ბოლშევიზმი და ბოლშევიკები და ა.შ. ჟურნალში პოეტური გამოსახვის ისეთი ხერხებით, როგორებიცაა სატირა და იუმორი, წარმოჩენილია არაერთი მოვლენა თუ ქმედება, რომელიც დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიას ქმნის. პუბლიკაციათა ავტორები პირუთვნელად

ცდილობდნენ, დღის სინათლეზე გამოიეტანათ იმდროინდელი პოლიტიკური თუ სოციალური ცხოვრების მანკიერებები.

საკვანძო სიტყვები: „ეშმაკის მათრახი“, სატირა და იუმორი, პოეზია, საქართველოს რესპუბლიკა, ბოლშევიზმი და ბოლშევიკები.

Annotation: In several issues of the magazine “Eshmakis Matrakh” from 1919 to 1921, publications were published about the problems of the country’s domestic life and foreign relations. Among these problems was the Bolshevik threat. The texts and caricatures published in the magazine were distinguished by their particular sharpness and concerned issues of great concern to the country. The poetic texts of “Eshmakis Matrakh” broadly and sharply reflected such topics as Georgia and the world, Georgia and neighboring countries. Bolshevism and the Bolsheviks, etc. The magazine, using such poetic methods as satire and humor, presented a number of events and actions that created the history of independent Georgia. The authors of the publications tried their best to expose the vices of the political and social life of that time.

Keywords: "The Devil's Whip", satire and humor, poetry, the Republic of Georgia, Bolshevism and the Bolsheviks.

ჟურნალი „ეშმაკის მათრახი“ გამოდიოდა 1907-1908, 1915-1917 და 1919-1921 წლებში. ჟურნალს რედაქტორობდნენ შალვა შარაშიძე (თაგუნა) და ნესტორ კალანდაძე (ეშმაკი). გამოცემაში წარმოდგენილია მწვავე პოლიტიკური და სოციალური თემები, აგრეთვე ფელეტონები და კარიკატურები, რომლებითაც გაშარუებული იყო პოლიტიკოსები თუ იმდროინდელი ეპოქის მანკიერებები. „ეშმაკის მათრახისთვის“ კარიკატურებს ქმნიდნენ

დავით კაკაბაძე, შალვა ქიქოძე, ელენე ახვლედიანი... ისინი საზღვარგარეთიდან თანამშრომლობდნენ ჟურნალის რედაქციასთან (ერაძე, 2022).

ჟურნალის ფურცლებზე კარიკატურებთან და პროზაულ ტექსტებთან ერთად მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია იუმორისტულ პოეზიას. პოეტურ ტექსტებში ჟურნალისთვის დამახასიათებელი სიმწვავეთ აისახებოდა ხოლმე ეპოქის საჭირობოროტო პრობლემები, მეზობელ ქვეყნებში მიმდინარე მოვლენები...

ჩვენ ვეხებით ჟურნალის 1919-21 წლების გამოცემებს, ანუ იმ ნომრებს, რომლებიც საქართველოს რესპუბლიკის პერიოდში იბეჭდებოდა. ცნობილია, რომ პირველმა მსოფლიო ომმა და 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციებმა ნიადაგი შეამზადა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნისთვის. თავისუფლების სიომ გამოაცოცხლა მიძინებული ეროვნული სული, რომელიც მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის ქართვეილებში გადარჩა და ძალებს იკრებდა. პირველმა რესპუბლიკამ სულ რაღაც სამი წელი იარსება, თუმცა ჩვენი ქვეყნისთვის განსაკუთრებულ პერიოდად იქცა. 1918 წლის 22 მაისს აკაკი ჩხენკელი წერდა: „ურისკოდ არათფერი არ კეთდება. სახელმწიფო ვის დაუარსებია ურისკოდ. მაშ საჭიროა გამბედაობა, გამბედაობა და კიდევ გამბედაობა“ (ჩხენკელი, 2022). 1918 წლის 26 მაისს საქართველომ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა, ქვეყანა ახალი სახელმწიფოს შენების გზას დაადგა. სამწუხაროდ, ამ პროცესში მონაწილეობაზე უარი თქვეს ქართველმა ბოლშევიკებმა, რომლებიც ძირგამომთხრელ საქმიანობას ეწეოდნენ საქართველოს სუვერენიტეტის წინააღმდეგ. მათი მთავარი მიზანი იყო საქართველოში და, საზოგადოდ, ამიერკავკასიაში კომუნისტური რეჟიმის დამყარება. ამისთვის ისინი აქტიურად იბრძოდნენ ამა თუ იმ ფორმით.

ბუნებრივია, გულხელდაკრეფილი არც ხელისუფლება იჭდა. მაგალითად, 1920 წლის ივლისის ერთ-ერთ ნომერში გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“ წერდა: „5 ივნისს სადგურ ნატანებში დაპატიმრებულ იქნა ტფილისიდან ბათუმში მიმავალი სოფიო პრესმანი, რომელსაც თან აღმოაჩნდა ორი მოწოდება ხელმოწერილი რუსეთის კომუნისტური პარტიის ბათუმის კომიტეტის მიერ. ერთი მიმართულია საქართველოს მთავრობის და მეორე ინგლისელთა წინააღმდეგ“ („რესპუბლიკა“, 1920). კომუნისტები აღნიშნული პროკლამაციით მოუწოდებენ ქართველ გლეხებს საქართველოს მთავრობის დამხობისთვის ბრძოლისკენ.

ბოლშევიკთა საბრძოლო არსენალში შედიოდა არეულობათა ორგანიზება, ლოკალური აჯანყებები... „ეშმაკის მათრახი“ მწვავედ ეხმიანებოდა ამგვარ გამოსვლებს. მაგალითად, ჟურნალის 1919 წლის მე-2 ნომერში დაიბეჭდა ლექსი „კომუნა“, რომელშიც ავტორი (ფსევდონიმით – ბუტუნა) ცდილობს, მკითხველს დაუხატოს ჩვენებური, ქართული სოციალიზმის სურათები, კრიტიკის ობიექტად აქციოს კომუნიზმი, როგორც კულტურისა და სახელმწიფოსთვის სასარგებლო პოლიტიკის მტერი. თავდაპირველად ავტორი მწვავე ირონიით ახსენებს კომუნის რუსულ და ჩვენებურ ვარიანტებს და წერს:

„რუსულმა კომუნამ ლენინი დაბადა...

მეგრულმა – სოფლები ბანძა და ნაბადა.

გურულმა ქვაბლა და სირაულ-ჩიბათი,

(რომლებმაც იგემეს სამხედრო ხიფათი).

ავტორის აზრით, ბოლშევიკური მოძრაობა სინამდვილეში ძარცვა და ყაჩაღობაა პოლიტიკური მოძრაობის სახელით. ამის შესახებ იგი პირდაპირ აცხადებს:

„და ავი მკითხველებს რომ გაუგზიარო

ბანძას და ქვაბლას შვა მე უნდა ვიარო.

არც ერთი კულტურით და პოლიტიკითა

არ მიდის ქურდებს და ყაჩაღებს იქითა“

მთავრობის დამხობის მოწოდება მანოდებად დარჩა, სხვა შედეგები, კი, ავტორის აზრით, თვალსაჩინოა: „გასწმინდეს სოფლიდან ცხენი, თუ ძროხები. გასძარცვეს ისედაც ღარიბი ქოხები“ ...

თუ დავაკონკრეტებთ, უნდა ითქვას, რომ ლექსი ეხება სამეგრელო-გურიის 1919 წლის გლეხთა აჯანყებას, რომელიც მიმართული იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ. აჯანყების მეთაური იყო გიორგი სტურუა. გეგმის მიხედვით, აჯანყებულები თავს უნდა დასხმოდნენ ოზურგეთს, ჩოხატაურს, ლანჩხუთსა და სუფსას. დასაწყისში შეთქმულებმა მოიპოვეს მცირედი გამარჯვება, ბოლშევიკებმა დაატყვევეს მენშევიკი კომისრები, თუმცა ვითარება სხვაგვარად წარიმართა და საბოლოოდ აჯანყებულები დამარცხდნენ. ბუნებრივია, რომ „ეშმაკის მათრახისეული“ მანერა ისტორიულ მოვლენებზე საუბრისა სატირულ-იუმორისტული ჟურნალისთვის შესაფერისია. ამას მოწმობს 1919 წლის 30 ნოემბრის ფურცლებზე დაბეჭდილი ე.წ. დეპეშაც: „მოსკოვი ც. ა. კ. ბ. ზ. ჩ. ი. ს. კომუნისტური მოძრაობა ქვაბლასაც მოედო. გლეხკაცობა ერთხმათ მოითხოვს საბჭოთა მთავრობას. გაიფიცენ ყველა ქარხნები და ფაბრიკები“.

ასეთი დეპეშა, ცხადია, რეალურად არ არებობს. იგი შეთხზულია იუმორისტული და სატირული ეფექტის გასაძლიერებლად.

1920 წელს ვითარება კიდევ უფრო რთულდება, საბჭოთა რუსეთი ჯერ აზერბაიჯანს, ხოლო შემდეგ სომხეთს იპყრობს. გაზეთ „ეშმაკის მათრახის“ 1920 წლის 52-ე ნომერში დაბეჭდილია ლექსი სახელწოდებით: „ამბობენ“ (ავტორი: ან. განჯისკარელი), რომელშიც ამ მოვლენებზეა საუბარი:

„ეტყობა აღირბეფუნასა

ცოდვა მიუძღვის ზეცასო
ლენინს ჰკოცნიდეს ფეხებზედ,
ტანზეც წითელი ეცვასო“.

ლექსი გამოხატავს შეშფოთებას რეალური და აშკარა სა-
ფრთხის გამო: ბოლშევიკები საბაბს ეძებენ საქართველოში
შემოსაჭრელად:

„ჩვენცენაც ლამობს წამოსვლას,
როგორც გავიგე მუქარა,
მგლის დაჭერასა ნატრულობ
ნეკრმა თხა ასუქა რა“ (ჟ. „ეშმაკის მათრახი“, 1920).

რუსეთის აგრესიულ პოლიტიკასთან დაკავშირებულ პუბლიკა-
ციათა შორის უნდა აღინიშნოს ლექსი „დადნის გვირგვინი“,
რომელიც დაიბეჭდა ჟურნალის 59-ე ნომერში (ავტორი არაა
მითითებული). ლექსი არონ შეინმანისადმი მიმართვას წარმო-
ადგენს. თუ გავითვალისწინებთ, რომ შეინმანი იყო რუსეთის ელჩი
საქართველოში (მან ამ თანამდებობაზე ს. კიროვი შეცვალა 1920
წლის 12 ოქტომბერს, ხოლო „ეშმაკის მათრახის“ 59-ე ნომერი
გამოვიდა 1921 წლის 6 თებერვალს, რუსეთის სამხედრო აგრე-
სიამდე რამდენიმე დღით ადრე), გასაგებია, რომ ლექსის მწვავე
სარკაზმი სწორედ ჩრდილოელი მეზობლის ბოროტ ზრახვებს
ეხება.

ლექსი „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმვა განწყობილი თექვსმეტმარცვ-
ლიანი შაირით. არქაიზებულია ენაც. აშკარაა, რომ პაროდია
სატირული ეფექტის გაძლიერებას ისახავს მიზნად. თავიდანვე
იგრძნობა ირონია:

„სიზმართა გასჭვრეტს შმაგურთა, რუსეთის ელჩი შეინმან...
შფოთავს და დრტვინავს ლოგინში!..
თვალი მოსტაცა სეირმან“!..

მძინარე ელჩის სიზმრები ამიერკავკასიის პოლიტიკურ რეალობას ასახავს. ამ რეალობის ნაწილია, მაგალითად, აზერბაიჯანის „განითლება“ ანუ გასაბჭოება:

„სჭვრეტს იგი ტურფა რაინდი, ლოგინსა თბილსა მწოლარე,
ვითა გასწითლდის თათარი ბაქოსთვის ავად მბრძოლარე“...
ელჩის გონებაში ტრიალებს სომხეთის გასაბჭოების ამბავიც. მისი რწმენით „ერევნის პროლეტარობა საკომუნისტოდ მზად არი“...

ელჩის სიზმარში ლენინი კმაყოფილია აზერბაიჯანსა და სომხეთში რუსეთის ელჩების მუშაობით. საქართველოში კი ბოლშევიზმმა ფეხი ვერ მოიკიდა და შეინმანსაც კარგი არაფერი ელოდება რუსეთის მმართველისგან, თუ ეს ქვეყანაც არ „განითლდება“. ლექსის თანახმად, სიზმარში სწორედ ეს ნატვრა უსრულდება ელჩს:

„ძილშიგან ხილვა იხილა მან უმჯობესი ბევრისა,
კომუნისტურად მონათვლა მთელი ქართველი ერისა,
ახლად ლენინის ახლება (ხელშიგან დაფნის მჭერისა),
ჟამი დაუდგა შეინმანს სიცოცხლისა და მღერისა“ („ეშმაკის მათრახი“, 1921).

აღსანიშნავია, რომ ლექსი ილუსტრირებულია. წარმოდგენილია ხუთი კარიკატურა, რომელშიც ასახულია შეინმანის სიზმრის თანმიმდევრობა. ერთ-ერთ მათგანში შეინმანი ბოლშევიკურ ქუდს ახურავს საქართველოს (სიმბოლურად ქალის სახით წარმოდგენილს), ხოლო თავად შეინმანს ლენინი ამკობს დაფნის გვირგვინით ლექსის ფინალში. შეინმანს იმედი უცრუვდება: გაელვძიება, მიმოიხედავს და ვერც კომუნისტებს ხედავს, ვერც ლენინს და ვერც დაფნის გვირგვინს.

საუბედუროდ, საქართველო ბოლშევიკურ საფრთხეს ვერ გადაურჩა. დემოკრატიული რესპუბლიკა უკანასკნელ დღეებს ითვლიდა. კომუნისტური ტერორის დაუფარავ აგრესიას ისევ და ისევ ეხმიანება „ეშმაკის მათრახის“ 1921 წლის 16 იანვარს (N 56)

=====

დაბეჭდილი ლექსი „ფრთხილად, ქართველნო“. ვერ ვიტყვით, რომ ლექსი სასონარკვეთილის მონოლოგია, მაგრამ ურთულესი ვითარება მკაფიოდ ხაზგასმულია:

ნერწყვოდენილი
კბილდახრჭენილი,
როგორც მშიერი, მსუნავი მგლები,
გარე გვარტყია
ძმაო, ქართველო,
შურით აღსავსე ჩვენ მეზობლები
სხვადასხვა ტომის
სხვადასხვა რჯულის,
ერთად – „კომუნისტ-ბოლშევიკები“
იბღვირებიან!
იგინებიან!
იბერებიან როგორც ტიკები,
მადამოსულნი,
ცოდვით ორსულნი,
მუხანათობით, ღალატით ხშირით... („ეშმაკის მათრახი“, 1920).

ლექსში თვალსაჩინოა რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებს გამოძახილიც, ხაზგასმულია ორპირი პოლიტიკა: საბჭოთა რუსეთმა ცნო საქართველოს სახელმწიფოს დამოუკიდებლობას და უარს აცხადებდა ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკაში ჩარევაზე, თუმცა მოვლენები საწინააღმდეგოდ განვითარდა. სწორედ ამიტომაც არიან, ლექსის ავტორის აზრით, ბოლშევიკები ისინი, რომლებიც „დღეს ზავს შეკრავენ, ხვალ წიხლს წაჰკრავენ“... ახლო თუ შორს მდებარე ქვეყნებს... ეს ფრაგმენტიც თითქოს წინასწარმეტყველური აღმოჩნდა: 1921 წლის 25 თებერვალს მე-11 წითელი არმია თბილისში შევიდა!..

გამოყენებული ლიტერატურა
references

ერაძე, 2022: ერაძე. ე., „ეშმაკის მათრახი“ არავის ინდობდა, გაზ. „კვირის პალიტრა“ <https://shorturl.at/2x2Qc> (ნანახია: 24.11.2025)

eradze, 2022: eradze. e., „eshmakis matraxi“ aravis indobda, gaz. „kviris palitra“ <https://shorturl.at/2x2Qc> (nanaxia: 24.11.2025)

„ეშმაკის მათრახი“ ... ჟურნალი „ეშმაკის მათრახი“, 1919-1921 წლების ნომრები „eshmakis matraxi“... j. „eshmakis matraxi“, 1919-1921 tslebis nomrebi;

რესპუბლიკა (1920): გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, № 132, თბილისი respublika (1920): gazeti „saqartvelos respublika“, № 132, tbilisi;

ჩხენკელი (2022): ჩხენკელი ა., „აკაკი ჩხენკელის საიდუმლო წერილი“, <https://civil.ge/ka/archives/243561> (ნანახია: 24.11.2025)

chxenkeli (2022): chxenkeli a., „akaki chxenkelis saidumlo tserili“, <https://civil.ge/ka/archives/243561> (nanaxia: 24.11.2025)

ჯანელიძე (2018): ჯანელიძე ო., „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის ნარკვევები“, თბილისი.

janelidze (2018): janelidze o., „saqartvelos demokratiuli respublikis istoriis narkvevebi“, tbilisi.